

Cultuurhistorisch onderzoek Doetinchem Oostelijke Randweg

december 2008

Beek & Kooiman Cultuurhistorie

Cultuurhistorisch onderzoek Doetinchem Oostelijke Randweg

Beek & Kooiman Cultuurhistorie

in opdracht van de gemeente Doetinchem

**Amsterdam
december 2008**

Inhoud

- 1 Aanleiding en doel
  - 1.1 Achtergrond
  - 1.2 Uitwerking onderzoeksvraag
  - 1.3 Ligging studie- en plangebied

- 2 Historisch-geografische context van het plangebied
  - 2.1 Fysische geografie/bodem
    - 2.1.1 Regionaal
    - 2.1.2 Water
    - 2.1.3 Lokaal
  - 2.2 Historische geografie
    - 2.2.1 Regionaal/landschapstype
    - 2.2.2 Landgoederen
    - 2.2.3 Lokaal

- 3 Ontstaan en ontwikkeling van Doetinchem
  - 3.1 Geschiedenis tot in de 19^e eeuw
  - 3.2 De periode 1850 – 1940
  - 3.3 WO II en Wederopbouw
  - 3.4 De periode na 1970

- 4 Inventarisatie en waardering studiegebied
  - 4.1 Inleiding
  - 4.2 Historisch-geografische vlakken/lijnen/punten
    - 4.2.1 Het studiegebied als geheel
    - 4.2.2 Deelgebieden
  - 4.3 Historisch-stedenbouwkundige structuren
  - 4.4 Historisch-bouwkundige objecten
    - 4.4.1 Boerderijen in het plangebied
    - 4.4.2 Inventarisatie historisch-bouwkundige objecten
  - 4.5 Waardering

- 5 Effecten
  - 5.1 Toelichting beoordeling criteria
  - 5.2 Aanzet effectbeoordeling
  - 5.3 De alternatieven

Literatuur

1 Aanleiding en doel

1.1 Achtergrond

Op 8 september 2008 heeft de gemeente Doetinchem (mevr. Y. van Tienen, beleidsmedewerker Cultuurhistorie en Monumenten, Afdeling Fysieke Ontwikkeling) Beek & Kooiman Cultuurhistorie opdracht gegeven cultuurhistorisch onderzoek te doen in verband met de Oostelijke Randweg.

Doel van het onderzoek is de aanwezige cultuurhistorische karakteristieken en waarden in het studiegebied in beeld te brengen ten behoeve van de lopende planvorming. Het gaat dan om de historisch-geografische, historisch-stedenbouwkundige en historisch bouwkundige aspecten. Voor archeologie is een aparte opdracht geformuleerd.

De Oostelijke Randweg

In verband met de aanwezige verkeersproblematiek heeft de Doetinchemse gemeenteraad in juli 2007 het Mobiliteitsplan vastgesteld, met verkeersmaatregelen voor de periode tot 2020. Eén daarvan is de aanleg van de Oostelijke Randweg, die moet bijdragen aan de oplossing van de verkeersknelpunten aan de oostkant van de stad (zie verder Startnotitie, p. 6 e.v.).

Voor de aanleg van de Oostelijke Randweg is een bestemmingsplanwijziging nodig, waarvoor nu een m.e.r.-procedure wordt doorlopen. De bedoeling daarvan is de milieuaspecten een volwaardige plaats in de besluitvorming te geven. Bij de milieuaspecten die in de milieueffectrapportage aan de orde komen, behoort ook cultuurhistorie. De onderstaande rapportage bevat daarom een inventarisatie en waardering van aanwezige cultuurhistorische elementen en een voorlopige effectbepaling.

In het kader van de m.e.r.-procedure is in september 2008 een startnotitie gepubliceerd: Startnotitie Oostelijke Randweg Doetinchem, gemeente Doetinchem (Arcadis). Daarin zijn zowel het bij de wegaanleg behorende studiegebied en het plangebied aangegeven (zie afb. 1, links). Het studiegebied is het beïnvloedingsgebied van de weg aan de oostkant van de bebouwde kom van Doetinchem, het plangebied het tracé van de feitelijke weg, waarvoor een aantal alternatieven is geformuleerd.

Aangezien de nu geformuleerde alternatieven grotendeels niet door de bebouwde kom aan de oostkant van Doetinchem lopen, wordt dit deel van het studiegebied in de cultuurhistorische rapportage in de effectbeschrijving vooralsnog niet meegenomen: er is geen sprake van cultuurhistorisch relevante effecten (afbraak, doorsnijding etc.). Voor het gebied waarvoor de effecten worden beschreven, zie afb. 1, rechts).

Afb. 1 Links: studie- en plangebied Oostelijke Randweg in de Startnotitie Oostelijke Randweg (p. 5).
 studiegebied: blauwe zone
 plangebied: oranje arcering
 Rechts: studiegebied cultuurhistorisch onderzoek; omgrenzing aangegeven met groene lijn.

1.2 Uitwerking onderzoeksvraag

De opzet van het onderzoek is zodanig dat het accent valt op de specifieke kenmerken van het studiegebied. Daarom is gekozen voor een benadering die in veel milieueffectrapportages is gevolgd, via een beschrijving op drie niveaus: *regionaal, lokaal, plaats van de ingreep*. Dit houdt in dat de hogere schaalniveaus worden beschreven als context/achtergrond voor het specifieke niveau van de plaats waar de ingreep is gepland. Anders gezegd: het *regionaal niveau* is een introductie voor het *lokaal niveau* waarbinnen het studiegebied valt, *het niveau plaats van de ingreep* betreft het feitelijk plangebied. Omdat elementen in het plangebied doorlopen in de omgeving, ligt het voor de hand dat de beschrijving van het lokaal niveau en de plaats van de ingreep samen worden genomen.

Zo wordt wat betreft historische geografie beknopt het landschapstype beschreven waartoe het plangebied behoort, vervolgens wordt een typering gegeven van de kenmerken van de situatie aan de oostkant van Doetinchem. Daarna wordt op objectniveau het studiegebied geïnterpreteerd.

Deze insteek wordt ook voor historisch-stedenbouwkundige en historisch bouwkundige aspecten gevolgd.

Resultaat is een inleiding op hoofdlijnen, gevolgd door een inventarisatie en waardering op structuur- en objectniveau. In de rapportage van het onderzoek worden de inventarisatie en waardering ook op kaart gezet.

Tenslotte wordt een eerste verkenning uitgevoerd naar de effecten van het plan op de aanwezige kenmerken/waarden

1.3 Ligging studie- en plangebied

Doetinchem ligt in de provincie Gelderland, in de regio Achterhoek. De gemeente bestaat uit de stad Doetinchem, de dorpen Gaanderen, Wehl en Nieuw Wehl, en de buurtschappen Dichteren, Langerak, Wijnbergen en IJzevoorde. Het grondgebied is circa 8.000 hectare groot, er wonen zo'n 57.000 mensen.

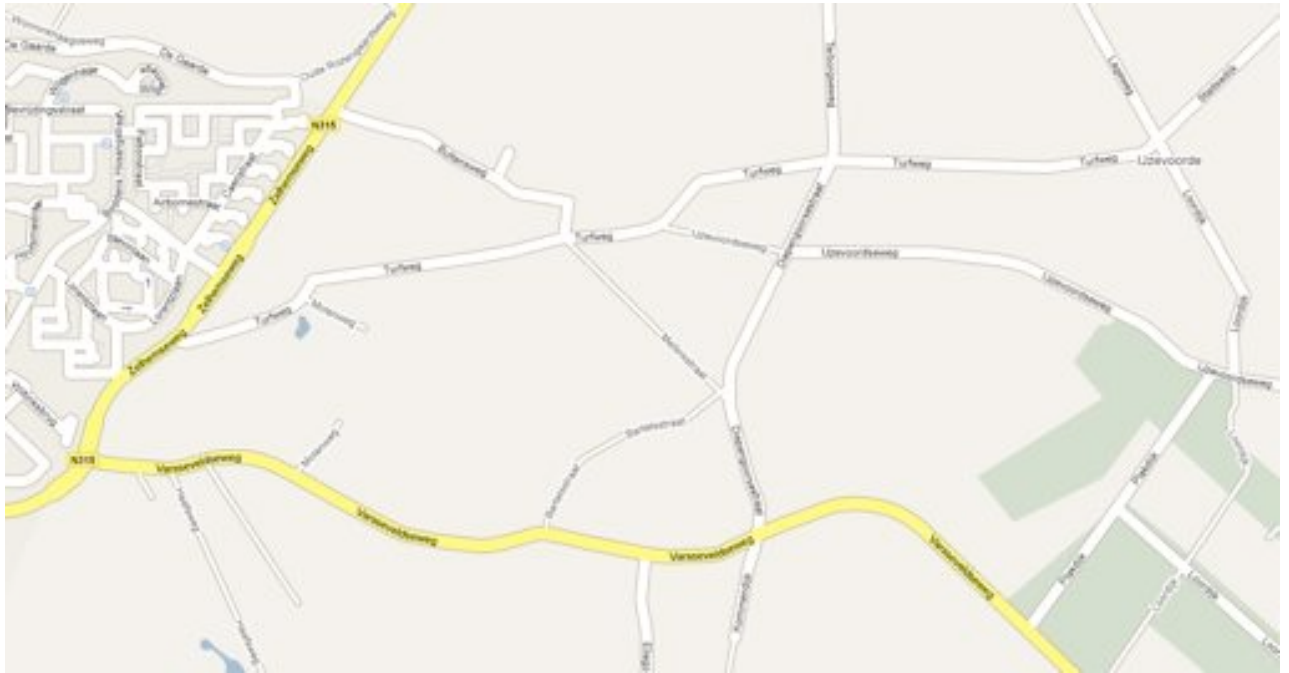
Het studiegebied is gesitueerd aan de oostkant van de bebouwde kom van Doetinchem (zie afb. 1). De globale begrenzing is:

- in het westen de lijn Hogeweide - J.F. Kennedylaan – Varsseveldseweg – Boddens Hosangstraat;
- in het noorden de strook even boven de kruising Zelhemseweg/Zelhemsche Beek;
- in het oosten de strook ten westen van de Ellegoorse Straat
- in het zuiden de A18.

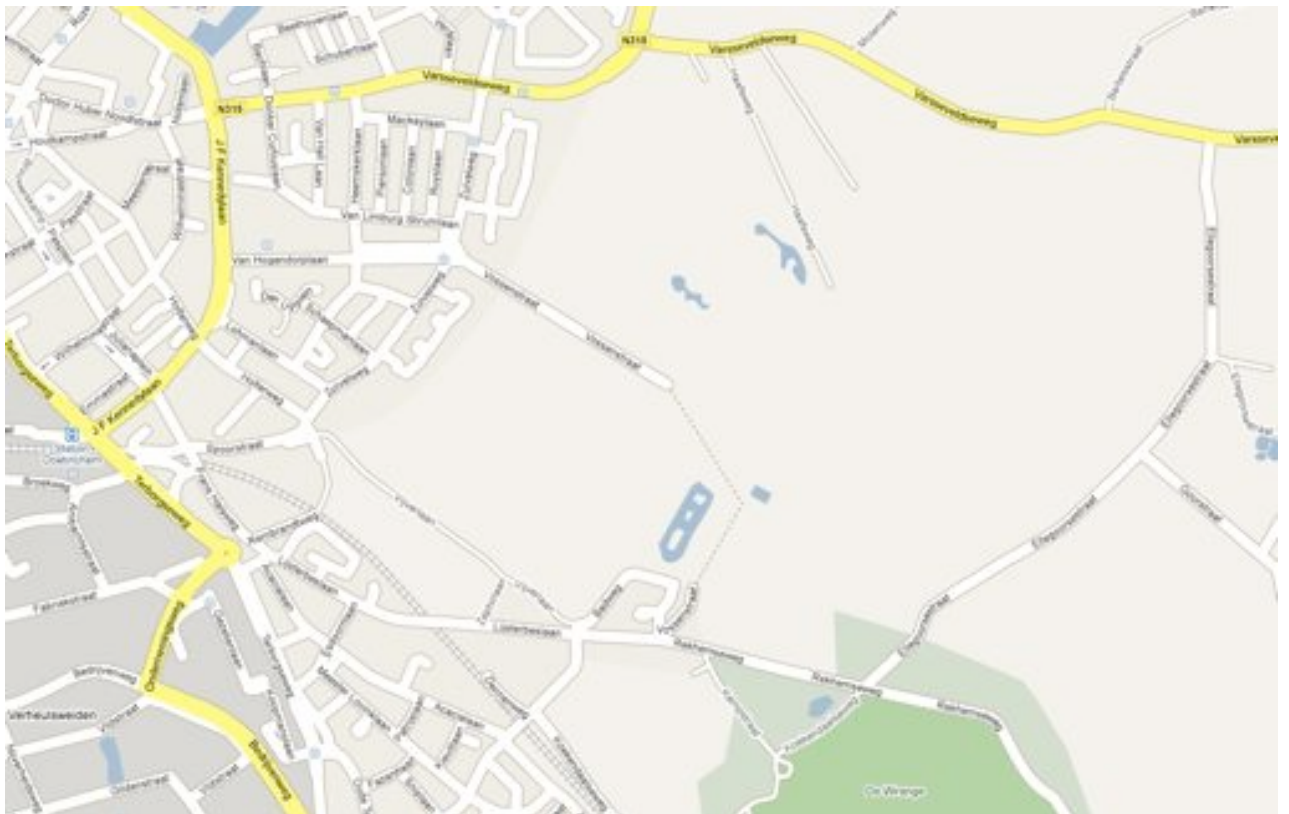
Voor de effectbeoordeling cultuurhistorie wordt de strook bebouwde kom de strook aan de oostkant van Doetinchem niet meegenomen, zie 1.1. Wel komt de relatie stadsrand – buitengebied aan bod.

Afb. 2. Doetinchem en het gebied aan de oostkant van de stad (Topografische kaart 1:25.000, 1995).

Afb. 3a. Noordelijk deel van het studiegebied (bron: Google Maps).

Afb. 3b. Zuidelijk deel van het studiegebied (bron: Google Maps).

2 Historisch-geografische context van het plangebied

2.1 Fysische geografie/bodem

2.1.1 Regionaal

De Achterhoek behoort in fysisch-geografisch opzicht tot het oostelijk zandgebied dat globaal vanaf de afzettingen langs de IJssel in het westen naar het oosten doorloopt tot in Duitsland. Het oostelijk zandgebied is primair gevormd in het Pleistoceen, het voorlaatste geologische tijdvak. De hoogteligging loopt naar het oosten toe op; daarnaast zijn er geïsoleerde heuvels en heuvelruggen. De aanwezige reliëfvormen zijn tot stand gekomen in de laatste ijstijden, het Saalien (200.000 - 130.000 BP = Before Present/1950) en het Weichselien (90.000 - 10.000 BP). Het IJsseldal, de stuwwallen en –heuvels, zoals de geïsoleerde heuvel van Montferland, zijn in die periode gevormd.

Tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien, bereikte het landijs Nederland niet, maar er heersten wel zeer koude omstandigheden. De ondergrond was permanent bevroren (permafrost). Door wind- en sneeuwstormen werd zand weggeblazen uit hoog gelegen zandgebieden en droge rivierbeddingen en onder aan de hellingen van de stuwwal als dekzand weer afgezet.

In de Achterhoek ligt dekzand aan de oppervlakte, deels in oost-west lopende ruggen. Op de ruggen komen podzolgronden¹ voor met verspreid liggende *oude bouwlanden* (zie hieronder). Tussen de ruggen liggen lagere, van oorsprong afvoerloze gebieden waar zich veenvorming heeft voorgedaan. Hierop wijzen namen met de bestanddelen *goor*, *broek* en *veen*.

Bijzonder is tussen Doetinchem en Anholt (Duitsland) een reeks van lage en hoge rivierduinen op de oostelijke Oude IJsseloever. Een dergelijke reeks is tamelijk zeldzaam en komt verder in Nederland alleen voor langs de oostelijke Maasoever. De rivierduinen in de Achterhoek zijn ongeveer 10.000 jaar geleden ontstaan door opstuiving van zand uit de bedding van de Oude IJssel, die toen regelmatig droog lag

2.1.2 Water

Het natuurlijk afwateringspatroon (riviertjes/beken als Oude IJssel, Berkel) volgt voor een groot deel het beloop van de oost – west dekzandruggen. De waterlopen monden uiteindelijk merendeels uit in de IJssel. Vanaf de Middeleeuwen heeft de mens op veel plaatsen de natuurlijke afwatering gewijzigd, onder andere voor het agrarisch gebruik van de grond. Toch was het op veel plekken niet mogelijk een landbouwkundig gunstige afwateringssituatie te bereiken en het teveel aan water steeds tijdig te kunnen lozen. Pas na de oprichting van de waterschappen in circa 1880, trad gaandeweg verbetering op. Hierdoor werd het ook mogelijk broek- en goorgebieden voor de landbouw effectiever in gebruik te nemen.

Met de aanleg van de Twentekanalen, 1930 - 1936, kwam een verdere verbetering van de afwatering tot stand.

---

¹ gronden waar o.a. organische stoffen uit de bovenlaag (A-horizont) zijn uitgespoeld naar een diepere laag (B-horizont); in Nederland vrijwel alleen in zandgebieden.

2.1.3 Lokaal

Het landschap aan de oostkant van Doetinchem bestaat uit dekzandgebied. Er ligt een relatief lage kom tussen de Oude IJssel-rivierduinen aan de zuid- en westkant in De Wrange, dekzandruggen in het noorden waarop ook de Varsseveldseweg ligt en naar het oosten in hoogte oplopend dekzand. Het komgebied ligt op zo'n 13m +NAP, de rivierduinen in De Wrange lopen op tot meer dan 20m +NAP ten zuiden van de A18, de noordelijke dekzandruggen liggen op 15m +NAP en wat hoger, gedeeltelijk betreft het hier een antropogeen ophogingsdek (enkeerdgronden, zie 2.2). Op het relatief natte karakter van het komgebied wijst ook de naam Zumpe of Zompe²; er liggen bovendien geulrestanten als de Zompesloot. Bodemkundig gaat het hier om de natte bodemtypen *beekeerdgrond* en *meerveengrond* en om *veldpodzolen*.

Door het studiegebied loopt de Doetinchemse Slinge, ook wel Kleine Beek genoemd, teruggaand op een oorspronkelijk beekje dat gevoed werd door een laag, nat broekgebied noordelijk van Westendorp. Het al in de 19de eeuw vrij rechte deel ten oosten van Doetinchem is waarschijnlijk grotendeels gegraven en kwam uit in de stadsgracht. Het beekje functioneerde ook voor de aandrijving van een watermolen.³ Later heeft aantakking plaatsgehad aan het systeem van de (Aaltense) Slinge. Aan de noordkant loopt de Zelhemsche Beek met een min of meer historisch tracé (niet rechtgetrokken bij landinrichting).

Afb. 4. Deel van de topografische kaart (1995): in De Wrange zijn de rivierduinen herkenbaar, door het lage komgebied lopen Doetinchemse Slinge en de Zompesloot.

Afb. 5. De Doetinchemse Slinge gezien vanaf de Zelhemseweg

² Schönfeld, 1980, p. 49-50.

³ De Rooi, p. 32.

2.2 Historische geografie

2.2.1 Regionaal/landschapstype

Doetinchem en omgeving behoren tot het landschapstype van *de kampontginningen met plaatselijk essen*. Dit is met de *heideontginningen en bossen sinds 1850* het dominante historisch-geografisch type in de Nederlandse zandgebieden.

De kampontginningen en essen gaat terug op de middeleeuwen toen de meest geschikte delen van de zandgronden werden ontgonnen en in gebruik genomen (voor bewoning pre- en protohistorie zie afzonderlijk archeologisch rapport in kader Randweg). Er werden akkers, wei- en hooilanden aangelegd. Woeste (onontgonnen) grond speelde een rol in de agrarische economie als leverancier van hout en later heideplaggen en om vee te weiden.

De vroeg-middeleeuwse nederzettingen werden gevormd door kleine, zelfvoorzienende gemeenschappen. Ieder boerenbedrijf beschikte over bouwland en bezat daarnaast vee. Na het jaar 1000 kwam het accent sterker op akkerbouw te liggen. In de noordelijke zandgebieden (Drenthe) ontstonden grote akkercomplexen, die 'es' werden genoemd. Elders werden andere benamingen gebezigd, zoals eng of enk (Gelderland).

De oudste delen van de essen dateren vermoedelijk al uit de 9de eeuw. In latere eeuwen vond geleidelijke uitbreiding plaats, getuige toponiemen als 'oude' en 'nieuwe eng'.

In de Achterhoek ontstonden zowel grote als kleine escomplexen en daarnaast eenmansessen of *kampen*. In een strook van Zelhem naar Hengelo ontwikkelden zich de grootste escomplexen en essen met bebouwing, evenals ten noorden van Zutphen, langs de IJssel. Tussen Aalten en Eibergen ligt een aaneengeschaakt essengebied, waar onder andere de Vragender es deel van uitmaakt. Ook in het stroomgebied van de Berkel liggen grote open essen, bij Gelselaar en Harfsen, evenals op de stuwwalresten nabij Neede, Lochem en Eibergen. Bij de grotere essen ontstonden esdorpen, met bebouwing aan de rand van de es. Voorbeelden zijn Gaanderen ten zuidoosten van Doetinchem en Varsseveld.

In gebieden met een relatief grillig landschapspatroon met afwisseling in hogere en lagere delen kwam een patroon van verspreide bebouwing met kleine essen of kampen (eenmansessen) tot stand. Dit was in grote delen van de Achterhoek het geval. Het gaat dan om verspreid liggende boerderijen, ook wel *hoevenzwerm* of *essenzwermnederzetting* genaamd. Het studiegebied kan hiertoe gerekend worden.

Om de vruchtbaarheid van de vrij arme zandgronden te verbeteren bracht men met name in de Nieuwe Tijd heideplaggen op het bouwland, vaak vermengd met mest uit de potstallen. Deze bemestingswijze resulteerde in een geleidelijke ophoging van het akkerland, die tot ver in de 19e eeuw duurde (invoering kunstmest). De dikte van de ophogingsdekken varieert, net als het tijdstip van invoering van de plaggenbemesting. Als het ophogingsdek meer dan 50 cm bedraagt, worden deze gronden *enkeerdgronden* genoemd.

In de periode na 1945 zijn grote delen van de Nederlandse zandgebieden op de schop gegaan in het kader van herverkavelings- en landinrichtingsprojecten. Daarbij zijn op grote schaal percelen samengevoegd en het wegen- en waterpatroon gerationaliseerd. Ook in de omgeving van Doetinchem is dat gebeurd; het

studiegebied is echter niet ingrijpend veranderd wat betreft verkaveling. Ten oosten van de Doetinchemse Slinge zijn kavels wel hier en daar samengevoegd, aan de westkant is dat minder het geval. Ook laat vergelijking met topografische kaarten van voor 1945 zien dat veel perceelsrandbegroeiing is verdwenen.

2.2.2 Landgoederen

In de omgeving van Doetinchem is een aantal landgoederen ontstaan, Hagen aan de noordkant, Kemnade aan de Oude IJssel, Pakslag aan de zuidwestkant en Slangenburg en Wisch in het oosten. Enkele daarvan gaan terug op middeleeuwse kastelen, zoals de Slangenburg ten oosten van Doetinchem en het meest nabij het studiegebied. Het landgoed bestaat in totaal uit circa 566 hectare, met als middelpunt een 135 hectare groot park met een kasteel. De naam van het landgoed is mogelijk afgeleid van De Slingebeek, die zich door het terrein slingert. Het huidige huis is ontstaan vanaf begin 16^e eeuw, het bijbehorende park dateert grotendeels uit 1679.

2.2.3 Lokaal niveau

Het gebied aan de oostkant van Doetinchem maakt deel uit van het Achterhoekse kampenlandschap. Op de *Topographisch-militaire Kaart* van rond 1850 zijn de verschillende onderdelen duidelijk te onderscheiden: de bouwlanden, de bospercelen en de graslanden, o.a. langs de beken en de Oude IJssel (afb. 6). Herkenbare kampen liggen rond de Varsseveldseweg, met namen als *Eeltink*, *Kuiper* en *Vinkenburg*. Ten zuiden daarvan laat de kaart grillig verkaveld grasland zien; de percelen zijn met een houtsingel omgeven. Weer verder naar het zuiden zijn de beboste rivierduinen aangegeven. Aan de noordkant van de huidige Lijsterbeslaan – Rekhemseweg staat wat bebouwing (Den Olaf e.a.).

Het gebied wordt doorsneden door de (Doetinchemse) Slinge; de Varsseveldseweg is de belangrijkste weg die vanuit het buitengebied doorloopt tot de stadsgracht. De topografische kaart 1:25.000 uit 1908 toont een ten opzichte van 1850 weinig veranderde situatie (afb. 7). Wel zijn inmiddels de spoor- en tramlijn aangelegd en is aan uitvalswegen en aan de noordkant van de oude stad de bebouwing aan het toenemen (zie verder 3.3).

In de periode na 1945 is het landschap op een aantal plaatsen ingrijpend gewijzigd. Aan de oostkant van de oude stad zijn –inmiddels tot globaal de hoogte van de Zelhemseweg- woonwijken verrezen die het agrarische landschap hebben ‘uitgewist’. In het agrarisch gebleven landschap heeft zich schaalvergroting voorgedaan, vooral rond de Varsseveldseweg en ten oosten van de Haafsweg. De bebouwing aan de Lijsterbeslaan – Rekhemseweg is toegenomen. Ten noorden daarvan hebben zich stadsrandfuncties gevestigd, met name sportterreinen.

3 Ontstaan en ontwikkeling van Doetinchem

3.1 Geschiedenis tot in de 19^e eeuw

De oudste vermelding van Doetinchem stamt uit een schenkingsoorkonde uit 838 van graaf Rodger van goederen aan de Sint Maartenskerk in Utrecht. Doetinchem wordt dan *villa Duetinghem* genoemd. Vermoedelijk houdt de term *villa* hier een grondheerlijk domein of vronhoeve in. Het bestanddeel *heem* (woning, woonplaats) in de plaatsnaam Doetinchem wijst op een oorsprong van de nederzetting tussen de 5^e en 10^e eeuw.⁴

De schenking van 838 bevat onder meer de kerk met onderhorigen van de villa en alles wat daarbij hoort: land, gebouwen, bossen, weidegronden, wateren en beken.

In 1236 ontving Doetinchem stadsrechten van graaf Otto II van Gelre. Omstreeks 1350 was een ommuring gereed, voorzien van vier poorten. Mogelijk was al eerder een stadsgracht aangelegd, die aan de westzijde samenviel met de Oude IJssel. Aan de oostzijde mondde de Doetinchemse Slinge via de gracht in de rivier uit.

In de eerste helft van de 16de eeuw werden de muren en grachten gemoderniseerd. De aanleiding hiervoor betrof het feit dat Gelre in een hevige strijd was verwickeld om het behoud van haar zelfstandigheid, tegenover Bourgondische en Habsburgse landsheren.

Rondom de aanwezige gracht werd een aarden ringwal aangelegd en daarbuiten een tweede gracht. Tevens werden drie poorten, de Heezen-, Grut- en Hamburgerpoort, versterkt met rondelen (afb. 8).

De Slinge mondde na verdubbeling van de vestinggracht bij de modernisering vlak naast de Waterpoort (aan de westkant van de stad) uit in de Oude IJssel. Ter plaatse was een watermolen aanwezig.⁵

Het middeleeuwse Doetinchem onderhield handelsrelaties in de regio, maar was vooral gericht op het direct omliggende platteland. Landbouwproducten speelden een grote rol in de stedelijke economie, met name vanwege de marktfunctie van Doetinchem.

De ligging van de markt, in het stadshart, hing samen met de aanwezige verbindingswegen. De oude stadskern ligt op de strook rivierduinen die zich langs de noordelijke oever van de Oude IJssel uitstrekt (zie 2.1). Ten noorden van deze hoge zandgronden bevond zich slecht begaanbaar gebied. Ten zuiden lag het voor verkeer over land moeilijk begaanbare dal van de Oude IJssel. Op de hogere oevergronden ontwikkelde zich een verbindings- en handelsweg, enerzijds in de richting van Doesburg, anderzijds in de richting van het Nederrijnse gebied. Op de plaats waar vanaf deze route kon worden overgestoken, richting Zeddam en Emmerik, ontstond Doetinchem in de Vroege Middeleeuwen (zie 3.1). Het feit dat de Oude IJssel bevaarbaar was voor kleine schepen en houtvloten, heeft eveneens een positieve rol gespeeld bij de ontwikkeling van Doetinchem.

Ook na de Middeleeuwen bleef Doetinchem een marktfunctie vervullen voor het agrarische achterland. Ingrijpende ruimtelijke ontwikkeling bleef achterwege, al gingen de 16^e en 17^e eeuwse oorlogen en twisten niet ongemerkt voorbij. De stad

---

⁴ Blok, 1979, p. 125.

⁵ Literatargegevens aangevuld met mededelingen bouwhistoricus Peter Boer, naar aanleiding van recent archeologisch en bouwhistorisch onderzoek.

werd in 1665 door de Münsterse en in 1672 de Franse troepen ingenomen. In het laatstgenoemde jaar werd de stadsmuur deels afgebroken.

Afb. 8. Doetinchem op de kaart van Jacob van Deventer, circa 1550.

3.2 De periode 1850 – 1940

Tussen 1850 en 1862 werden de vestingwerken definitief ontmanteld. De vier stadspoorten werden afgebroken, de omwalling werd afgegraven en de grachten gedeeltelijk gedempt. Het zo vrijgekomen terrein werd ingericht als plantsoen. Aan de westelijke zijde werd een sociëteit gebouwd en aan de Plantsoenstraat werd een aantal villa's gebouwd. Op een aantal plaatsen rond het oude centrum zijn nog sporen van de vesting te herkennen, zoals het gedeelte waar de Walmolen staat, of in de ligging van het Marc Tennantplantsoen. In de plattegrond van de stad is de loop van de vesting aan de karakteristieke ei-vorm van het centrum te herkennen. Ontwikkelingen in de jaren 1880-1920 vormden de basis voor een spectaculaire groei van Doetinchem, vooral ontwikkelingen in de infrastructuur. In eerste instantie werd de ontsluiting verbeterd door verharding van bestaande verbindingswegen.

Vervolgens werden kort na 1880 een tramlijn en een spoorlijn gerealiseerd. De Gelderse Stoomtram Maatschappij opende in 1881 diensten op Doetinchem en Dieren en op Terborg. Later werd dit omgezet in busverbindingen. De GOLS (Geldersch-Overijsselsche Lokaalspoorweg-Maatschappij) opende in 1885 de spoorlijnen Zevenaar - Doetinchem - Winterswijk en Doetinchem - Zelhem - Ruurlo voor zowel reizigers- als goederenvervoer. Doetinchem groeide hiermee uit tot het centrum van streekvervoer in de Achterhoek en Liemers. De hoofdkantoren van de Zuthpen-Emmerik Stoomtram Maatschappij en de Gelderse Stoomtram Maatschappij waren in de stad gevestigd.

Buiten de oude stadskern ontstond bebouwing aan de noord-westzijde. Hier werd de Burgemeester van Nispenstraat aangelegd op een deel van de vroegere omwalling. Ook ontwikkelde zich buiten de stadskern (ongeplande) lintbebouwing langs verschillende uitvalswegen en kwam verspreide bebouwing ten westen van het centrum tot stand.

In het gebied tussen de spoorlijn en de stadskern vestigden zich enkele industriële bedrijven, evenals ten noordwesten van de stad bij de Oude IJssel, onder andere een (stoom)houtzagerij en een gasfabriek.

Dankzij de centrale ligging en de bereikbaarheid per tram en trein werd Doetinchem het culturele, administratieve en economische centrum van de streek. De bereikbaarheid was ook een van de factoren bij de groei van de veemarkt, die één van de grootste in Nederland werd.

Rond 1900 ontstond er ruimtegebrek. Dit probleem werd in 1920 ondervangen door de samenvoeging van de gemeenten Stad- en Ambt- Doetinchem. Ambt Doetinchem was eerder al ontstaan door samenvoeging van Gaanderen, IJzerveorde, Oosseld, Dichteren en Langerak.

De gemeente gaf opdracht aan het Arnhemse architectenbureau W.F.C. Schaap een uitbreidingsplan te ontwerpen voor de nieuwe gemeente.⁶ Dit plan werd gedeeltelijk uitgevoerd.

In 1920 werd ook het uitbreidingsplan Hamburgerbroek vastgesteld, waarvoor een gebied ten zuiden van het centrum beschikbaar kwam, gelegen langs de Oude IJssel. De functie was bedrijventerrein (afb. 9).

In zo'n tien jaar werd op het Rozengaardseveld ten noordoosten van de 'oude' stad een arbeiderswijk gebouwd. Tegenover het spoorwegstation ontstond eveneens een woonwijk en rond de Terborgseweg kwam steeds meer bebouwing.

Langs de Loolaan en de Kruisbergseweg, aan de westkant, vond net voor de Tweede Wereldoorlog verdere uitbreiding plaats. Daarnaast werd aan de oostkant tussen de Wilhelminastraat en de stadskern de openliggende ruimte verder opgevuld. Tevens ontstond bebouwing langs de Zuivelweg en werd bij de Vijverberg een buurt met vrijstaande woonhuizen gebouwd, waaronder een aantal villa's.

In 1940 was het inwonertal (Stad en Ambt) gestegen tot 17.700, ten opzichte van 5.200 in 1919. Rond de binnenstad was gaandeweg een gordel van woonbebouwing ontstaan, maar aan de noordoost- en de westkant reikten 'groene lobben' nog tot ongeveer de historische stadskern.

---

⁶ Zie wat betreft Schaap http://www.bonas.nl/archiwijzer/bo_WInfo.php?Inr=0906.10001. Het plan voor Doetinchem ontbreekt hier.

3.3 WO II en Wederopbouw

Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog, in april 1945, is de binnenstad van Doetinchem op vele plekken verwoest. De Catharinakerk en de Gasthuiskapel zijn vrijwel de enige historische gebouwen die nadien zijn hersteld. De westzijde van het centrum en de 19e-eeuwse singels waren in de strijd gespaard gebleven.

In de Wederopbouwperiode werd de infrastructuur verbeterd, wat ook zijn impact had op de voortgaande ontwikkeling van de stad. Zo werd in 1953 de IJsselbrug gebouwd, die van belang was voor de verbindingen over land, waaronder de rijksweg N317. Na 1974 verplaatste deze route zich naar de A18, toen het weggedeelte bij Zevenaar tot aan Doetinchem gereed was.

Bij de stedelijke uitbreiding ging aanvankelijk de aandacht uit naar de afronding van de buitenwijken die al in ontwikkeling waren, zoals de wijk bij de Kruisberg. Vervolgens werden de grote woonwijken IJkenberg en Overstegen gerealiseerd ten oosten en noorden van het centrum. De wijk Oosseld werd gebouwd aan de zuidzijde van het centrum.

Aansluitend aan het bestaande industrieterrein Hamburgerbroek, werd het bedrijventerrein Verheulsweiden gerealiseerd, dat zich gaandeweg uitstreckte naar het zuiden, tot aan de A18.

De bedrijvigheid nam ook toe op beide oevers van de Oude IJssel, ten noorden van het centrum, waar ruimte voor bedrijven werd toegewezen.

Afb. 9. Luchtfoto uit 1952. Tussen het stadscentrum en het spoor ligt het bedrijventerrein Hamburgerbroek.

3.4 De periode na 1970

In 1970 was het inwoneraantal gestegen tot 31.600.

Pas in de jaren zeventig van de 20^e eeuw durfde men het aan te bouwen in het natte zuidwesten. Voordien verkoos men de hogere en drogere gelegen gebieden aan de noordzijde van de Oude IJssel. Hiermee ontstond de grote uitbreiding van De Huet. Daarnaast is de afgelopen decennia nog een aantal nieuwbouwwijken, als Schoneveld en Overstegen, gerealiseerd, waarin afwisselend plaats is voor rijtjeshuizen, flats en bungalows.

Door annexatie in 1987 werd Wijnbergen toegevoegd aan de gemeente Doetinchem. In 2005 werd Doetinchem nog eens uitgebreid met Wehl en een deel van Zelhem. Sloop en het vertrek van bedrijven maakt dat nu in de stedelijke ruimte open plekken zijn ontstaan. Het Masterplan Schil biedt hiervoor oplossingen, waarbij cultuurhistorie een rol speelt in de diverse plangebieden.

spoorlijn Doetinchem – Zelhem

Het streekvervoer per rails heeft in totaal slechts enkele decennia gefloreerd in Nederland. In de jaren '30 werden veel tramlijnen alweer opgeheven en vervangen door busvervoer. Ook een aantal lokaalspoorlijnen werd opgeheven of ingekort. De lijn Doetinchem – Zelhem werd in 1937 voor personenvervoer opgeheven, het goederenvervoer bleef in stand. Tijdens WOII, in 1942, werd de lijn opgebroken op last van de Duitse bezetter. Herstel volgde in 1948, waarna de lijn opnieuw dienst deed voor het goederenvervoer. In 1972 werd de spoorlijn echter definitief opgeheven en 5 jaar later werd de rails verwijderd. Het tracé van de lijn is nu gedeeltelijk fietspad.

Afb. 10. Het fietspad op het tracé van de vroegere spoorlijn Doetinchem – Zelhem.

4 Inventarisatie en waardering studiegebied

4.1 Inleiding

Het studiegebied bestaat voor het grootste deel uit landelijk gebied aan de oostkant van de bebouwde kom van Doetinchem. Dit deel ligt ten oosten van de Zelheweg en meer zuidelijk de Zuivelweg en de Schimmelpennincklaan. Een kleiner deel bestaat uit bebouwde kom, met name de rand van wijken van na 1945.

Het landschap dat we aantreffen in het studiegebied is typerend voor het historisch-geografische landschapstype *kamponggingingen met plaatselijk essen*. Het vertoont een aantal kenmerken die daarbij behoren en vrij algemeen zijn, maar er zijn ook enkele bijzondere elementen aanwezig.

De bebouwde kom, voor zo ver in het studiegebied gelegen, is grotendeels na 1945 tot stand gekomen.

4.2 Historisch-geografische vlakken/lijnen/punten

4.2.1 Het studiegebied als geheel

In zijn totaliteit is het studiegebied een lappendeken van weilanden, akkerland (maïsvelden), (nieuwe) natuur, bospercelen en sportterreinen in een netwerk van merendeels historische wegen. Er is een aantal historische boerderijen en andere historisch-bouwkundige objecten aanwezig.

Kenmerkend voor het landschapstype zijn:

- de relatief kleinschalige afwisseling van akkers, weilanden en bospercelen;
- de onregelmatige en sinds 1945 gedeeltelijk weinig gewijzigde verkavelingsstructuur, met name in het westen van het studiegebied. Hieraan gerelateerd zijn elzensingels, (meidoorn)heggen en andere perceelsrandbegroeiing;
- de oude bouwlanden langs de Varsseveldseweg, met hun typerende ophogingsdek, gedeeltelijk met perceelsrandbegroeiing en steilrandjes;
- de aanwezige historische boerderijen (hallehuistype)
- het wegen- en waterpatroon gerelateerd aan de fysisch-geografische gesteldheid (dekzandruggen, laagtes). De Varsseveldseweg ligt op een dekzandrug, de Slinge stroomt door het komgebied. Ook wegen als Vossenstraat en Haafsweg hebben een historisch tracé.

Bijzonder in dit geheel zijn de (beboste) rivierduinen, waaraan ook de Lijsterbeslaan en de Zelheweg zijn gekoppeld en het tracé van de voormalige spoorlijn richting Zelhem.

4.2.2. Deelgebieden

Binnen het studiegebied zijn enkele afzonderlijke deelgebieden te onderscheiden: De Ruige Horst, De Zumpe, de Vijverberg, De Wrange/Koekendaal en het grootste deelgebied Ellegoorsestraat – Varsseveldseweg – Turfweg (zie afb.19, inventarisatiekaart).

De Ruige Horst

Het deelgebied, circa 10 hectare groot, ligt grofweg tussen de Vossenstraat en de Vijverlaan. De huidige functie is natuurgebied.⁷ De Ruige Horst maakt deel uit van een gebied dat vroeger kadastraal te boek stond als 'Goedt te Holte', 64 hectare groot en begin 19^e eeuw in bezit van apotheker en grootgrondbezitter Simon van Merbach of Merrebach te Doetinchem. In de Ruige Horst ligt een met bomen en (meidoorn)hagen omzoomde es van 3, 5 hectare.⁸

De Zumpe

Het natuurgebied De Ruige Horst loopt in oostelijke richting uit naar het natuurgebied de Zumpe. Het gebied is in totaal ongeveer 24 hectare groot en bestaat voor circa 21 hectare uit beschermd natuurmonument, sinds 1989 voor circa 3 hectare uit staatsnatuurmonument. Het staatsnatuurmonument is eigendom van het Ministerie van Landbouw en Visserij en wordt beheerd door Staatsbosbeheer. In 1981 verkreeg De Zumpe de status van 'Vogelreservaat, niet vrij om te betreden', nadat een overeenkomst werd aangegaan met de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels.

Het gebied bestaat uit vochtige tot drassige (elzen)broekbossen en drogere eiken-beukenbossen, afgewisseld met extensief beheerde graslanden. Er liggen enkele poelen. Tot het begin van de 20ste eeuw kwam het gebied regelmatig onder water te staan als de afvoer via Doetinchemse Slinge te groot was en de waterloop buiten de oevers trad.

Ter hoogte van de Zompesloot liggen door houtsingels omgeven agrarische percelen.

Voormalig recreatie- natuurpark de Vijverberg

De Ruige Hoek grenst aan de zuidwestkant aan het voormalig park de Vijverberg. Hiervoor is in 1930 een plan gemaakt dat voorzag in onder meer sportvelden, een hertenpark, vijvers, het natuurzwembad Groenendaal en een kanovijver. Daarnaast was in het plan tevens een hotel en een grasvliegveld opgenomen.

Van dit door C. Misset (grondlegger Misset's Grafische bedrijven), B. Bruil en burgemeester W.S.J. Tenkink gerealiseerde initiatief zijn in de huidige situatie slechts enkele restanten bewaard. Overgebleven zijn enkele gemetselde palen; deze markeerden aan drie zijden van het park een toegang. Ook een monument, opgericht voor Burgemeester Tenkink, een vijver en een kanovijver zijn nog over. Tevens rest de naam de Vijverberg, die door voetbalvereniging "de Graafschap" in gebruik is genomen voor het voetbalstadion ter plekke.

De Wrange/Koekendaal

Het deelgebied De Wrange/Koekendaal is een historisch bosgebied op pleistocene rivierduinen met eiken-berkenbos en naaldbos en enkele agrarische percelen. Het gebied wordt doorsneden door de A18.

---

⁷ De officiële opening vond in augustus 2001 plaats door wethouder Keukenkamp, na aanwijzing van het gebied als 'nieuwe natuur'.

⁸ Deze staat ook ingetekend op de kadastrale kaart uit 1832. De naam De Ruige Horst is geen historisch toponiem, maar ontleend aan het gelijknamige huis aan de Vijverlaan.

Afb. 11. Stenen palen aan de Vijverlaan bij de toegang tot De Vijverberg

Ellegoorsestraat – Varsseveldseweg – Turfweg

Het grootste deelgebied is een typerend stuk Oost-nederlands kampenlandschap met boerderijen, essen en een historisch wegen- en waterpatroon (Doetinchemse Slinge, Zompesloot). De wegen hebben merendeels een gebogen tracé, gekoppeld aan de landschappelijke onderlegger (dekzandruggen). De essen zijn door hun hogere ligging in het veld duidelijk waarneembaar.

4.3 Historisch-stedenbouwkundige structuren

In het deel van het studiegebied dat bestaat uit bebouwde kom is een tweedeling te maken in:

- historische (uitvals)wegen met lintbebouwing. Deze is toegenomen in de periode 1850 – 1940, de totstandkoming is niet-planmatig; er werd gebouwd per perceel. De bebouwing aan deze wegen is merendeels individueel van karakter. Een voorbeeld is de Varsseveldseweg ten westen van de Zelhemse Weg
- planmatige bebouwing vanaf begin 20ste eeuw. Er is zowel sprake van villabebouwing in de omgeving van de Lijsterbeslaan/Rekhemseweg als van een middenstandsbuurt met vrijstaande en blokjes woningen met voor- en achtertuin in de omgeving van de Frans Halsweg. De stedenbouwkundige invulling van dit gebied als geheel, globaal tussen de Terborgseweg en de Vijverlaan, vertoont weinig samenhang. Waarschijnlijk heeft bebouwing plaatsgevonden op basis van ad-hoc planning.

In beide gevallen is niet van bijzondere waarden op historisch-stedenbouwkundig gebied sprake.⁹ Lintbebouwing langs (uitvals)wegen is zeer algemeen en ook gebieden die vanaf begin 20^e eeuw op basis van ad-hoc plannen zijn bebouwd, komen veel voor. Wel zien we rond de Frans Halsweg de kenmerkende vorm die dat

---

⁹ Er zijn geen 'bijzondere gebieden' in deze omgeving onderscheiden in het eind jaren '80 van de 20e eeuw uitgevoerde Monumenten Inventarisatie Project jongere bouwkunst en stedenbouw 1850 – 1940 (MIP)

bij nederzetting in zandgebieden heeft. De buurt heeft een relatief dicht stratenpatroon, met gebogen straten en veel groen. De bebouwing is gevarieerd en bestaat uit woonhuizen uit het begin van de 20^e eeuw, het interbellum, de Wederopbouw tot en met recente panden. Aan de afzonderlijke panden is weinig cultuurhistorische waarde verbonden, wel laten ze met elkaar de stapsgewijze groei van de buurt zien.

De Rembrandtweg met de hoog gelegen villa in bosgebied is in feite een uitloper van het rivierduinengebied van De Wrange.

Afb. 12. Blokjes woningen aan de Frans Halsweg uit de Wederopbouw-periode.

oostrand

De oostelijke rand van Doetinchem grenst aan het studiegebied. Aan de noordkant bestaat deze rand uit flats die met een kopse kant naar de Zelhemseweg staan. Bij de oriëntatie van de blokken is geen verband met de open ruimte van het buitengebied gelegd.

Meer naar het zuiden grenst laagbouw aan het fietspad op de voormalige spoorlijn, met achtererven, speelterrein en parkeerplaatsen. Ook hier is geen sprake van een stedenbouwkundig inspelen op het agrarisch gebied.

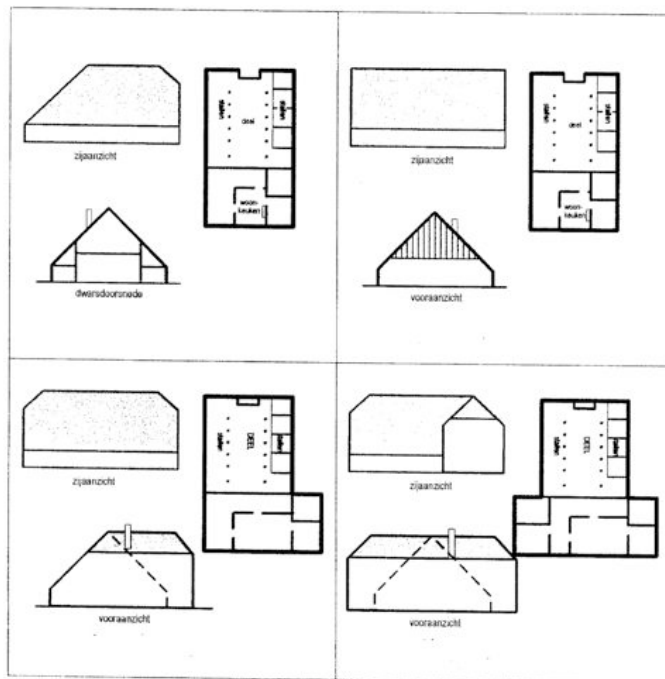
4.4 Historisch-bouwkundige objecten

4.4.1 Boerderijen in het plangebied

Het belangrijkste en oudste boerderijtype dat in de provincie Gelderland voorkomt, is het *hallehuis*. Het gaat hier om boerderijen met een driebeukige opzet en een neerhangend dak dat wordt gedragen door ankerbalkgebinten. Oorspronkelijk was er een geheel open ruimte met grote inrijdeuren in de eindgevel. Het woongedeelte en de deel bevinden zich onder één dak.

Het langsdeeltype behoort tot de hallehuisgroep en komt eveneens voor in Gelderland. Boerderijen van dit type zijn te herkennen aan de deeldeuren in de achtergevel. In sommige gevallen heeft men het woongedeelte uitgebreid naar de linker of rechter zijde. In dat geval wordt er gesproken over een krukhuisboerderij. Wanneer het woongedeelte naar beide zijden is uitgebreid, spreken we van een T-huis boerderij

In het studiegebied treffen we verschillende boerderijcomplexen aan die, al dan niet, door de jaren heen zijn uitgebreid met nieuwe schuren en/ of een woonhuis, dat in sommige gevallen los staat van de oorspronkelijke boerderij.

Afb. 12. Boerderijtypen. Met de klok mee:
 - hallehuisboerderij met afgewolfd dak,
 - hallehuisboerderij met topgevel,
 - krukhuisboerderij,
 - T-boerderij.

4.4.2 Inventarisatie historisch-bouwkundige objecten

Haafsweg 4-6

Neoclassicistisch huis (mogelijk voormalige buitenplaats met nutsfuncties), gebouwd in 1857, op rechthoekig plattegrond en voorzien van twee zijvleugels. Deze zijvleugels zijn slechts één bouwlaag hoog, in tegenstelling tot het middendeel, dat twee lagen omvat. Het geheel wordt afgesloten met schilddaken.

Het huis wordt omgeven door boomgroepen, een tuin met oprijlaan, weilanden en een kleine golfbaan.

Afb. 13. Haafsweg 4 – 6.

Boerderij Haafs c.q. Haefs, Haafsweg 8

Boerderij schuin achter Haafsweg 4. Mogelijk heeft hier in de Middeleeuwen het Hof te Iseverde gelegen. Bij het huidige boerderijcomplex is sprake van een oprijlaan en erf, waaraan een aantal gebouwen is gelegen.

De Vinkenborg, Varsseveldseweg 234

De boerderij ligt bij het knooppunt van de Varsseveldse en de Zelhemseweg en dateert uit 1825. Het complex bestaat uit diverse gebouwen, waaronder een uit baksteen opgetrokken hallehuisboerderij.

In de jaren vijftig van de 20^e eeuw is naast de boerderij een woonhuis gebouwd. De historische boerderij, de bijbehorende hooimijt en waterput zijn aangewezen als gemeentelijk monument.

Bij de boerderij ligt een es-complex.

Afb. 14. Es bij boerderij De Vinkenborg. De hogere ligging van het terrein is in het veld duidelijk waarneembaar.

Afb. 15. Het boerderijcomplex van de Vinkenborg.

Benninkmolen, Varsseveldseweg 252 - 254

De Benninkmolen, de vroegere Velsmolen, is vrijstaand gesitueerd aan de Varsseveldseweg in het buurtschap Yzevoorde; de molen heeft een goede windvang. Het is een met schaliën beklede achtkante stellingkorenmolen met lage stelling op een bakstenen onderbouw.

Ter plaatse stond een molen uit 1856, aangezien deze in slechte staat verkeerde, werd hij in 1920 gesloopt. De in Zelhem staande 'Buursinkmolen' werd vervolgens aangekocht en overgebracht naar Doetinchem, waar hij op een stenen voetstuk werd geplaatst.

In de jaren '70 van de 20^e eeuw werd de molen aangekocht door de gemeente Doetinchem. Na een restauratie werd de molen op 14 juni 1980 weer in gebruik genomen, en besloot het bestuur van de Stichting Doetinchemse molens de naam van de molen te veranderen. Dit om de verbondenheid van de familie Bennink met de molen, vanaf 1921, te benadrukken.

De Benninkmolen is rijksmonument.

Afb. 16. De Benninkmolen.

Boerderij Vels, Varsseveldseweg 258

Gebouwd in 1898 en circa 80 meter vóór de oude boerderij gesitueerd.

De gevelsteen in de voorgevel vermeldt dat de eerste steen in 1898 werd gelegd door J. Seinhorst en J.E. Wanders. De boerderij heeft een opvallend gedetailleerde voorgevel die uniek is voor Doetinchem. De bouwstijl doet denken aan de stijl van de scholten-boerderijen uit de omgeving van Winterswijk. De op het achtererf gelegen schuren zijn van recent.

De boerderij is rijksmonument.

Afb. 17. Boerderij Vels.

Boerderij, Turfweg 11

Kleine hallehuisboerderij met bijgebouw, vermoedelijk 19e eeuw.

Boerderij De Voorts, Turfweg 14

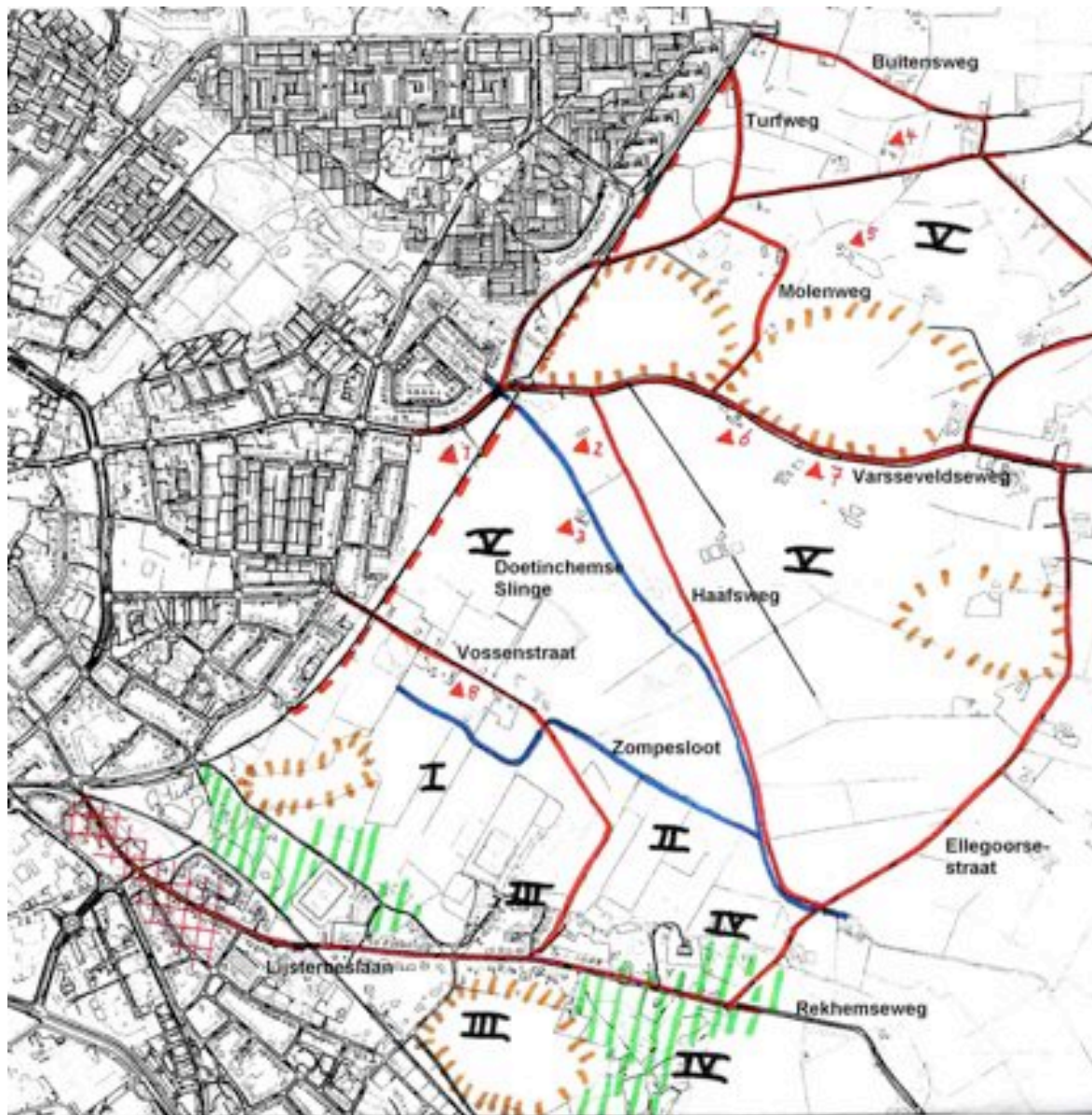
Het betreft een dwarshuis of T-boerderijtje met schuur. Gebouwd in 1914.

Boerderij, Vossenstraat 10

Keuterboerderij, vermoedelijk begin 20^e eeuw. Eenvoudig, maar gaaf geheel.

Afb. 18. Vossenstraat 10.

	historisch wegenpatroon		gebied rivierduinen		buurt Frans Halsweg
	trace v.m. spoorlijn		herkenbare es	I - V	deelgebieden
	historische waterloop				
	historisch-bouwkundig object				

Historisch-bouwkundige objecten:
 1 Varsseveldseweg 234, De Vinkenborg
 2 Haafsweg 4 – 6
 3 Haafsweg 8, Haafs
 4 Turfweg 11
 5 Turfweg 14
 6 Varsseveldseweg 252 – 254, Benninkmolen
 7 Varsseveldseweg 258, Vels
 8 Vossenstraat 10

Deelgebieden:
 I De Ruige Hoek
 II De Zumpe
 III De Vijverberg
 IV De Wrangle
 V Ellegoorsestraat –
 Varsseveldseweg – Turfweg

Afb. 19. Inventarisatiekaart.

4.5 Waardering

Het studiegebied is niet in de Nota Belvedere (1999) opgenomen als Belvederegebied en wordt dus niet gezien als cultuurhistorisch waardevol op nationaal niveau. Ook in de Nota Ruimte (2004) neemt het gebied geen bijzondere plaats in.

Toch is er in het studiegebied duidelijk sprake van cultuurhistorische waarden. Dat is mede af te leiden uit de beschrijving van de *fysieke dragers* - ofwel de kenmerkende historisch-landschappelijke waarden- van gebieden in de Achterhoek die wel de Belvedere-status hebben (6.44 Aalten – Zelhem, 6.45 Winterswijk).¹⁰ Genoemd worden o.a. escomplexen met beplanting en steilranden, historische boerderijen en het kleinschalige, onregelmatige en besloten landschap. Deze elementen zijn ook voor het studiegebied karakteristiek en worden dan ook als waardevol bestempeld in het gemeentelijk beleid. In een rapportage bij het Landschapsontwikkelingsplan (LOP)

Een groen web vanuit de stad. Werkboek voor de nieuwe naobers in het landschap in en rondom de stad Doetinchem uit 2008 wordt het studiegebied en omgeving als volgt beschreven:

“Het kleinschalige cultuurlandschap van graslanden en akkers tussen Doetinchem, IJzevoorde en Gaanderen is afwisselend. In afwisselend drogere en nattere delen vinden we elzensingels, heggen, eiken, kleine bosjes en poelen. Langs de Ellegoorsestraat lijkt het meer een park- dan een agrarisch cultuurlandschap te worden. Door het gevarieerde patroon van grondgebruik zijn vogelsoorten als geelgors, groene specht, grasmus, patrijs, steen- en kerkuil hier goed vertegenwoordigd. Tegen Doetinchem aan ligt het natuurgebied de Zumpe, met elzenbroekbos, poelen en sloten. Het is bekend om de bijzondere vochtige vegetatietypen maar het wordt door verdroging bedreigd. De Slangenburg heeft beek- en oevervegetaties, waardevolle oude bossen en vochtige vegetatietypen. Door de afwisseling van bos en open gebied zijn er veel roofvogelsoorten, spechten en kleine zangvogels. Het bos De Wrange, gelegen op een stuifduin ligt in de evz naar Montferland en wordt doorsneden door de A18. Rondom de Wrange ligt mooi cultuurlandschap met heggen, eiken, steilranden en bosjes. Het beheer van al deze elementen, inclusief het bos, dient verbeterd te worden. Aan de zuidgrens van de Wrange doorsnijdt de Bielheimerbeek het rivierduin om in de Oude IJssel uit te monden” (p. 10).

Buiten deze waardevolle karakteristieken, is een aantal bouwkundige objecten aangewezen als monument (rijks, gemeentelijk).

Op historisch-stedenbouwkundig gebied is niet van grote waarden sprake. De oostrand van Doetinchem is niet zodanig vormgegeven in relatie tot het aangrenzende open agrarische gebied dat dit als waardevol gezien kan worden. De bebouwing aan de historische uitvalswegen als Varsseveldseweg en Lijsterbeslaan is voor dit type weg kenmerkend, maar vertegenwoordigt geen bijzondere waarden. Dat geldt ook voor de buurt rond de Frans Halsweg. Deze omgeving is typerend voor de groei van nederzettingen in de zandgebieden en het resultaat van ad-hoc planning en relatief langzame groei. Dit levert een gevarieerd woonmilieu op, maar geen hoge cultuurhistorische waarde.

---

¹⁰ Zie Nota Belvedere, bijlage Gebieden, p. 76 e.v.

5 Effectbeoordeling

5.1 Toelichting beoordeling criteria

De beoordeling betreft het effect op cultuurhistorische waarden: met name die aspecten die in het beleid als zodanig zijn erkend en vastgelegd. In de beschrijving en de waardering wordt in principe onderscheid gemaakt in elementen van historisch-landschappelijke betekenis, historisch-stedenbouwkundige structuren, en historisch-bouwkundige objecten.

De onderstaande effectbeoordeling richt zich dus op:

- historisch-geografie. Structuren, patronen, vlakken en lijnen, vastgelegd in provinciaal en gemeentelijk beleid;
- historisch-stedenbouwkundige structuren, voor zo ver aanwezig (zie 4.5)
- historisch-bouwkundige objecten (rijks- en andere monumenten), overige historische objecten.

5.2 Aanzet effectbeoordeling

De negatieve effecten van infrastructurele aanleg zijn grosso modo drieledig:

- afbraak/verdwijnen van historisch-bouwkundige objecten of historisch-landschappelijke elementen;
- doorsnijding van historisch-landschappelijke vlakken en lijnen;
- doorsnijding van historisch-stedenbouwkundige structuren;
- verlies van historische context, vaak aan doorsnijding gerelateerd.

afbraak/verdwijnen

Het eerste effect doet zich niet voor, voor zo ver nu is af te leiden uit de aan de orde zijnde alternatieven (afb. 20).

Als landschappelijk object wordt de es van de Ruige Horst aangetast als de weg de westelijke punt aansnijdt. Dit is wellicht te voorkomen door het tracé iets te verschuiven. Het tracé tast ook de uitloper van het rivierduin bij de Rembrandtweg in. Het betreft hier een relatief zeldzaam element (zie 2.1.1, 4.2.1).

Daarnaast verdwijnt een deel van het tracé van de spoorlijn Doetinchem – Zelhem onder het wegtracé (ten zuiden Vossenstraat t/m Varsseveldseweg) en daarmee een beelddrager van de geschiedenis van de regionale infrastructuur.

doorsnijding landschap

Wat betreft het tweede aspect: er vindt doorsnijding plaats van het cultuurhistorisch waardevolle gebied aan de oostkant van de bebouwde kom: historische verkaveling, historisch water- en wegenpatroon. Deze doorsnijding betreft uiteraard slechts de strook waarin de geplande weg komt te liggen, maar doet zich wel over het grootste deel van het tracé voor, tussen de Vijverlaan in het zuiden en de Buitensweg in het noorden. Bij de Ruige Horst wordt de verkaveling doorsneden, evenals het escomplex ten noorden van de Varsseveldseweg. Tevens worden de lijnen van de Zumpesloot, de Doetinchemse Slinge, de Vossenstraat, de Varsseveldseweg, de Turfweg en de Buitensweg doorsneden.

Afb. 20. De drie alternatieven voor de Oostelijke Randweg.

doorsnijding stedelijke structuur

Het vierde aspect houdt verstoring van het kleinschalige stratenpatroon van de buurt rond de Frans Halsweg in. Hoewel hier weinig sprake is van cultuurhistorische waarden, betekent dit toch een aantasting van het karakter van de buurt (groen, afleesbaar ad-hoc gepland).

contextverlies

Het vierde aspect doet zich eveneens voor: elementen worden afgesneden van hun omgeving waardoor de historische context onduidelijk wordt. Het meest duidelijk is dit bij boerderij De Vinkenborg, die tussen de nieuwe weg en de Varsseveldseweg in komt te liggen. Op hoger schaalniveau geldt dit steeds waar een strook tussen de nieuwe weg en en een oudere of tussen de nieuwe weg en de bebouwde kom ontstaat. Deze strook wordt in ruimtelijk opzicht een soort 'niemandsland', los van de oorspronkelijke context, maar ook niet ingebed in een nieuwe.

5.3 De alternatieven

De alternatieven zijn zodanig geformuleerd dat alternatief 3 eigenlijk alternatief 2 omvat en 2 op zijn beurt 1 (Startnotitie p. 18 e.v.). Hieruit volgt dat de effecten bij 3 het grootst zijn en het minst bij 1. Daarbij als kanttekeningen dat:

- bij 1 zich alle vier de typen effecten voordoen;
- bij de 'verlenging' van 2 en 3 het voornamelijk doorsnijding en contextverlies betreft;
- de verlenging van 2 en 3 met elkaar een stuk korter zijn dan alternatief 1.

Dit houdt in dat de effecten van 2 en 3 ten opzichte van 1 wel groter zijn, maar niet heel veel. De conclusie die hieruit getrokken kan worden, is dat de alternatieven qua cultuurhistorie ten opzichte van elkaar niet onderscheidend zijn.

Wat betreft optimalisering vanuit cultuurhistorische optiek is een aantal mogelijkheden te bestuderen om effecten te verminderen:

- het laten vallen van de verlenging van alternatief 2 en 3 vermindert uiteraard de effecten; een aangepaste Zelhemseweg scoort voor landschappelijke en cultuurhistorische aspecten beter (es noordkant Varsseveldseweg niet doorsneden);
- een zodanige (westelijker) tracering dat de es van de Ruige Horst niet wordt aangetast;
- een zodanige (westelijker) tracering dat het rivierduin bij de Rembrandtweg intact blijft. Dit houdt een variant in via de Van Ostadestraat richting Terborgseweg. Tevens blijft dan doorsnijding van de buurt rond de Frans Halsweg achterwege.

Literatuur

Barends, S. e.a. (red.), Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering. Utrecht, 2000 (8ste dr.).

Blok, D.P., De Franken in Nederland. Haarlem 1979.

Boekkooi, G. en A.K. Kisman, Boerderijen in de gemeente Doetinchem. Doetinchem 1988 (Uitgave van de Oudheidkundige Kring "Deutekom" en de Oudheidkundige Vereniging "Gander").

Boogman, J.C. en S. Oosterhaven, Geschiedenis van Doetinchem. Zutphen/Doetinchem 1986.

Een groen web vanuit de stad. Werkboek voor de nieuwe naobers in het landschap in en rondom de stad Doetinchem. Onderdeel van het landschapsontwikkelingsplan voor Doetinchem, Montferland en Oude IJsselstreek. Doetinchem 2008.

Gemeenten Bergh, Doetinchem, Gendringen en Wehl. Beeldkwaliteitplan buitengebied. AmerAdviseurs/Brons + Partners i.o.v. Bergh, Doetinchem, Gendringen en Wehl, 1999.

Knoop, W.H., Architectuur en Stedebouw in Gelderland 1850-1940, Geldersch Monumenten Inventarisatie Project. Zeist/Zwolle 1995.

Kwak, R.G.M, Inventarisatie Flora en Fauna 2003 – 2004 Randweg-Oost Doetinchem – aangevuld met uitvoerig bronnenonderzoek. Wageningen 2005.

Mooi Gelderland, Handboek Geldersch Landschap Geldersche Kastelen, Arnhem 2003.

Mulder, G.J.A. (red.) Handboek der Geografie van Nederland, dl. V Gelderland. Zwolle 1955.

Rooi, C. de, Water stroomt waar het niet gaan kan. De ontwikkeling van het Bekenstelsel in de Achterhoek. Arnhem 2005.

Scholten, F. en J. Werner (red.), Historische plattegronden van Nederlandse steden, Gelderland, deel 8.3. De steden van Achterhoek en Liemers. Lisse/ Alphen aan den Rijn 2006.

Schönfeld, M., Veldnamen in Nederland. Arnhem 1980 (3e dr.).

Steegh, A., Monumentenatlas van Nederland. 1100 historische nederzettingen in kaart. Zutphen 1985 (2e dr.).

Sectie M, Vinkenburg. Doetinchem 2008 (brochure Stichting tot Behoud van Landschapspark De Vinkenburg).

websites

www.kich.nl

Colofon

Cultuurhistorisch onderzoek
Doetinchem
Oostelijke Randweg

Opdrachtgever: Gemeente Doetinchem
Tekst: Ina Eskes, Marinus Kooiman
Foto's: Ina Eskes, Marinus Kooiman
Redactie: Marinus Kooiman

Beek & Kooiman Cultuurhistorie
Tussen de Bogen 18
1013 JB Amsterdam

December 2008